

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА ВАСИЛЯ НІМЧУКА В КНИЖКОВИХ ФОНДАХ УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (50)

УДК 027.7(477.87-25):027.2 Німчук+025.171

DOI:10.24144/2663-6840/2023.2(50).313–319

Медведь М. Приватна бібліотека Василя Німчука в книжкових фондах Ужгородського національного університету; кількість бібліографічних джерел – 4; мова українська.

Анотація. У статті досліджується приватна колекція книг відомого українського мовознавця Василя Васильовича Німчука, яка за його заповітом у 2021 році була передана до Ужгородського національного університету. Задля вшанування пам'яті про вченого університет створив кімнату-музей «Бібліотека професора Василя Німчука». Метою наукової розвідки стало дослідження різнобічних мовознавчих джерел, які базувалися на наукових інтересах ученого та зберігалися в приватній бібліотеці професора Німчука. Основу приватної колекції склали книги з давньоруської та старослов'янської мов, історії, діалектології та ономастики української мови, історії української літературної мови та української лінгвістики, проблем української мови як конфесійної тощо.

Основним завданням дослідження є аналіз майже п'ятитисячної колекції видань за тематичною, мовознавчою, видовою та хронологічною характеристиками. У дослідженні зосереджено увагу на специфіці створення та поповнення приватної колекції книг відомого мовознавця, її особливостях та впорядкуванні. Підкреслено наукову цінність та особливість експонатів у колекції «Бібліотека професора Василя Німчука», якими є його дисертаційні дослідження: «Словотвір іменних частин мови в закарпатських верхньонадборжавських говірках» (1963); «Староукраїнська лексикографія» (1981). У колекції «Бібліотека професора Василя Німчука» виявлено чимало видань із досліджень українського лексикону, більшість із яких – дарунки авторів книг професору Німчуку, а унікальність дарчих надписів є підтвердженням співпраці вченого з цілою плеядою українських мовознавців.

У статті запропоновано деталізовану класифікацію видань текстів української літератури середньовічного періоду під назвою «Слово о полку Ігоревім»; звернено особливу увагу на видання колекції за мистецтвознавчою й археологічною тематикою; досліджено мовний репертуар книг колекції, здійснено хронологічну характеристику видань.

Наукова бібліотека Ужгородського національного університету поповнилася унікальними мовознавчими виданнями, більшість із яких заповнили лакуни її фонду, а завдяки відкритому доступу до електронного каталогу колекції «Бібліотека професора Василя Німчука» відомості про видання колекції стали доступними в інтернет-просторі. Можливість користування книжковою колекцією визначена заповітом ученого, у якому він зумовив вільний доступ до його приватних книг не лише науковцям і студентам, а й широкій громадськості.

Ключові слова: Наукова бібліотека Ужгородського національного університету, Василь Німчук, приватна бібліотека Василя Німчука, колекція книг «Бібліотека професора Василя Німчука», архів Василя Німчука.

Постановка проблеми. Ім'я видатного земляка, знаного у світі мовознавця Василя Німчука золотими літерами вписано в історію закарпатського краю. Найбільший виш Закарпаття – Ужгородський національний університет (надалі УжНУ) – завжди буде пишатися тим, що саме від його стін пролягла широка дорога в науку одного з найкращих мовознавців України. Колись, уже в далекому 1955 році, сумлінний студент філологічного університету Василь Німчук тут здобув вищу освіту і, отримавши диплом із відзнакою, на багато років полишив місто свого студентства, та ніколи не забував стежину до своєї альма-матер.

Постать професора Німчука велична й багатогранна, як і душа людини, для котрої наука про мову стала покликанням і життєвою сутністю. Любоб до українського слова вчений проніс крізь усе своє життя.

Василь Васильович народився 6 липня 1933 року. Доля для хлопчини із закарпатського села Довге приготувала особливу місію – досліджувати, відстоювати та берегти мову свого народу, шлях вистелила, як карпатську річку, що завжди починається з малого струмка. Спочатку шкільне навчання

(Довжанська народна, потім Білецька горожанська та середня школи); далі навчання в Ужгородському державному університеті; опісля викладання в семирічній школі; навчання в аспірантурі кафедри української мови філологічного факультету Ужгородського державного університету. З 1958 року на нього очікувала столиця, щоб наповнити життя майбутнього професора Німчука вервечкою трудівничих днів завдовжки майже 60 років.

Аналіз досліджень. Талановитий Василь Німчук успішно захистив кандидатське дослідження «Словотвір іменних частин мови в закарпатських верхньонадборжавських говірках» (1963 р.). Від дослідження батьківської мови не відійшов до останніх днів свого життя. У квітні 1981 р. в Інституті мовознавства імені О. Потебні В. Німчук захистив докторське дослідження за темою «Староукраїнська лексикографія». Офіційними опонентами наукової роботи виступили доктори філологічних наук, професори Л.С. Ковтун, С.П. Бевзенко, Л.С. Паламарчук. За своє життя В. Німчук досяг багатьох наукових вершин: доктор філологічних наук, професор, багаторічний директор, а потім завідувач відділу історії та граматики Інституту української мови На-

ціональної академії наук України, член -кореспондент НАН України. **Метою** наукової розвідки стало дослідження різнобічних мовознавчих джерел, які базувалися на наукових інтересах вченого та зберігалися в приватній бібліотеці професора В.В. Німчука. Основний **метод**, використаний у пропонованій науковій статті, – описовий.

Виклад основного матеріалу. Своє земне життя великий мовознавець закінчив у кінці листопада 2017 року в рідному селі Довге. Його заповіт щодо власної бібліотеки оголосив рідний брат Іван Німчук, повідомивши волю Василя Васильовича – передати власну бібліотеку в дар Ужгородському національному університету. Дарчий лист так трактує факт заповіту: «Виконуючи волю свого брата, я, Німчук Іван Васильович, дарую його бібліотеку та архів, умеблювання його робочого кабінету Ужгородському національному університету за таких умов: УжНУ на основі подарованих речей заснує кімнату-музей Василя Німчука; бібліотеку і архів буде зберігати як одне ціле під назвою «Бібліотека професора Василя Німчука»; ніщо з архіву не сміє бути вилучено».

Дарчий лист завершувався рядками: «Мій брат, Василь Васильович Німчук, упродовж всього життя підтримував професійні та творчі стосунки з викладачами та науковцями УжНУ. Ужгородський національний університет, якому передається бібліотека і архів Василя Німчука, стане найдостойнішим місцем зберігання його спадщини» (Довге, 22 січня 2021 року) [Німчук 2021, с. 1].

Факт успадкування книжкового фонду та архіву за заповітом Ужгородським університетом набув розголосу, був оприлюднений на сайті Ужгородського університету та місцевими масмедіа. Керівництво вишу уповноваження щодо зберігання бібліотеки Василя Німчука поклало на університетську книгозбірню, яка відразу розпочала упорядкування подарованих книг відповідно до норм зберігання. З метою майбутнього сприяння науковим дослідженням книжкової спадщини знаного науковця на інвентарний облік бібліотеки було взято 4915 примірників видань, із яких 4466 примірників склали книги, 288 – автореферати дисертацій, 3 – дисертації, 158 – журналів. Колекцію доповнив архів Василя Німчука, який нині ще не опрацьований і чекає на рішення доєднати його до сформованого особового фонду № 463 «Німчук Василь Васильович» Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Кожен із подарованих примірників було позначено особистим екслібрисом власника «Бібліотека професора Василя Німчука». Печатку-екслібрис як цінний артефакт теж було передано родиною Німчуків у спадок університету. Протягом року бібліотекарі створили електронний каталог книжкової колекції «Бібліотека професора Василя Німчука».

Велику роль для майбутнього збереження колекції відіграли: ректор УжНУ професор Володимир Смоланка, тодішня деканеса філологічного факультету Галина Шумицька та її заступники Наталія Венжинович і Василь Шаркань. Саме за їх підтрим-

ки й зусиль для розміщення фонду «Бібліотека професора Василя Німчука» було виокремлено кімнату в головному корпусі університету. Приміщення для збереження бібліотеки готувалось із великою шанною до професора Німчука, бо навіть стіни майбутнього музею було пофарбовано в улюблений колір професора – небесно-блакитний (дозволимо собі здогадку, що саме такий відтінок нагадував йому про вись неба). До бібліотеки-музею було передано деякі предмети умеблювання колишнього робочого кабінету Василя Німчука: стіл, лада (лавичка з відкидною кришкою, під якою була невелика ніша), портрет колишнього господаря книг, його архівні фото, нагородні грамоти та відзнаки, інші документи. Серед переданих предметів у дар університету є унікальна паперова картотека з описами тлумачень слів до словника говірки села Довге Іршавського району Закарпатської області, яку вчений збирав протягом 60 років, але, на жаль, не встиг видати за життя. Тепер його працю достойно продовжать науковці-філологи кафедри української мови УжНУ.

Повертаючись до огляду приватної книжкової колекції Василя Німчука, виявляємо закономірність появи в ній видань, що ставали підґрунтям наукових розвідок талановитого мовознавця, який постійно досліджував велику кількість як першоджерел, так і окремих праць науковців-мовознавців. Книжки, брошури, альбоми, часописи з часом склались в окрему колекцію видань, які не припиняли поповнюватись і розширювали коло інтересів вченого. Коли саме розпочав формувати власну бібліотеку Василь Німчук, достеменно нам не відомо, за припущенням, ще зі студентських років та навчання в аспірантурі.

Із візуального огляду бібліотеки Василя Німчука можна стверджувати, що багато видань колекції немов пов'язані з віхами його життя, бо причетні до його наукового становлення. Кожен період життя вченого – це його досягнення в царині мовознавства. Першим важливим успіхом майбутнього професора став захист дисертаційного дослідження в 1963 році, другим – захист докторського дослідження в 1981 році. Беззаперечним є той факт, що саме підготовка до цих подій сприяла активному поповненню особистої бібліотеки вченого значною кількістю книг, споріднених за тематикою до його наукових пошуків. Про це свідчать численні назви наукових джерел зі словотвору української мови та лексикографії. Зрозуміло, що в цей час дослідник Німчук звертався до фондів кращих столичних бібліотек, як публічних, так і освітянських, до архівних установ, книжкових новинок книгарень, та все ж не полишав формувати особисту бібліотеку.

Особливим музейним експонатом у колекції «Бібліотека професора Василя Німчука» є його перше дисертаційне дослідження «Словотвір іменних частин мови в закарпатських верхньонадборжавських говірках» (1962). На пошуклих від часу аркушах обсягом 430 сторінок шрифтом друкарської машинки викладено дослідження словотвору закарпатських верхньонадборжавських говірок, визначено шлях їх поповнення, збагачення лексичного складу, з'ясовано, як система словотвору української

мови реалізується і функціонує в її окремих говірках. У своїй науковій роботі Василь Німчук стверджував, що «дослідження системи говіркового словотвору в межах окремої чи кількох частин мови дозволяє не тільки глибше вивчити сукупність його засобів у їх внутрішніх взаємозв'язках і в зв'язках з іншими українськими говорами, літературною мовою та сусідніми мовами, з'ясувати джерела словотворчих особливостей живої народної мови, а й пролити світло на походження...» [Німчук 1962, с. 408].

У списку використаної літератури згаданої роботи представлено 67 спеціальних джерел, 27 словників та 8 текстів художніх творів. Серед переліку використаної літератури – значна частина журнальних публікацій, поміж них статті з часопису УжДУ, які з 60-х років зберігав у своїй бібліотеці Василь Німчук, а тепер, за його заповітом, знову повернуті Ужгородському університету. Цим часописом є видання «Научні записки Ужгородського державного університету» (1955), із яких Василь Німчук черпав джерелознавчий матеріал, як, до прикладу, покликався в дослідженні на публікацію Н.С. Антошина «Закарпатска грамота 1404 года», Й.О. Дзензелівського «Спостереження над системою числівників / говірок Закарпатської області». М.М. Лелекача «Пам'ятки українського письменства XVII – поч. XVIII ст., писані на Закарпатті» Т. XIV; у згаданому часописі за 1957–1958 рр., – на публікації П.П. Чучки «Із словотвору прикметника в південнокарпатських говорах околиці Ужгорода», П.М. Лизанця «Із словотвору прикметника в українських південнокарпатських говорах Затися, Виноградівського району», В.І. Ороса «Взаємовідносини говірок Хустського району з іншими говірками Закарпатської області»; Й.О. Дзензелівського «Лінгвістичний атлас українських народних говірок Закарпатської області УРСР». Усі згадані дослідники стали корифеями не лише в мовознавчих дослідженнях Закарпаття, нині вони відомі як в Україні, так і в усьому світі.

Другим унікальним експонатом колекції «Бібліотека професора Василя Німчука» є оригінал його дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук «Староукраїнська лексикографія» (1981) обсягом 389 сторінок. У ній учений використав низку праць відомих лексикографів, таких як Л. Зизаній, П. Беринда, Е. Славинецький, А. Корецький-Сатановський, Ф. Полікарпов-Орлов та ін. Окремі праці цих дослідників у серії «Пам'ятки української мови» були підготовлені до видання Василем Німчуком, усі вони зберігались у приватній книжковій колекції професора Німчука, а тепер ними збагатився фонд Наукової бібліотеки УжНУ, як, до прикладу, «Грамматика» Мелетія Смотрицького (1979) та «Грамматика словенська» Лаврентія Зизанія (1980). Підготовка таких видань до друку дала можливість мовознавцю В.В. Німчуку певнено стверджувати: «Розвиток лексикографії найтіснішим чином пов'язаний з розвитком освіти і зростанням його потреб. Діяльність видатних українських лексикографів XVI–XVII ст. пов'язана з великими центрами освіти – Львовом та Києвом,

причому у Києві закріплюється провідна роль» [Німчук В. с. 342].

Дисертаційні дослідження стали поштовхом до появи інших видань Василя Німчука, які з особливою гордістю зберігалися автором у його домашній бібліотеці. До прикладу: «Лексикон словено-латинський Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського», підготовку якого здійснив В.В. Німчук (відп. ред. К. Цілуйко). Об'ємне видання (541 с.) з'явилося у видавництві «Наукова думка» 1973 р., «Лексикон словенороський Памви Беринди», підготовкою тексту якого теж займався В.В. Німчук, вийшов 1961 р. у серії «Пам'ятки української мови XVII ст.».

Крім власних напрацювань, приватну бібліотеку професора Німчука поповнювало чимало видань, які об'єднали в собі здобутки сучасних мовознавців-дослідників лексикології. Більшість із них – монографічні видання, які в різний час були подаровані йому як науковому вчителю. Про це свідчать дарчі написи на титульних сторінках книг, які вміщують шанобливі слова вдячності Василю Німчуку за співпрацю та підтримку. Як приклад, Йосип Дзензелівський залишив дарчий напис на титульній сторінці книги «Лінгвістичний атлас українських народних говірок Закарпатської області УРСР» (Лексика. Ч. 1.) (1958) та на титульній сторінці видання «Наукові записки УжДУ. Діалектологічний збірник», Т. XXXIV: «Дорогому Василю Васильовичу Німчуку з глибокою повагою автор, 24.03. 1959 р.». На книзі частини другої, яка побачила світ 1960 р., міститься авторський дарчий напис від Й. Дзензелівського: «Дорогому Василеві Васильовичу Німчуку на довгу згадку про спільні мандрівки по Закарпаттю за народними перлами»; відомий український мовознавець Олександр Пономарів, даруючи Василю Німчуку своє дослідження «Лексика грецького походження в українській мові» (2005), залишив дарчий напис: «Дорогому Василеві на добрий спогад».

Особливу дружню підтримку надавав Василь Німчук своїм землякам. Автор понад 300 праць із української історіографії, зокрема, історіографії Закарпаття XVIII–XX століття, професор Дмитро Данилюк залишив такий дарчий запис на одній зі своїх монографій: «Вельмишановному Василю Васильовичу – славетному ученому, академіку із Закарпаття, з побажанням здоров'я, щастя та добра. Від автора-земляка проф. Данилюка (підпис) 14.05.2000 р.».

Український літературознавець, перекладач, письменник Юрій Шкробинець залишив напис на книзі Яноша Араня Толді, у якій виступив як перекладач з угорської мови: «На добру згадку моєму землякові, що здобув заслужену славу у Києві, Василеві Німчуку з найкращими побажаннями. 25 травня 2000 р.».

Поет, публіцист, есеїст, перекладач Дмитро Кремінь, батько теперішнього уповноваженого із захисту державної мови Тараса Кременя, у своїх подарованих В. Німчуку книгах залишив такі дарчі написи: у книзі «Літопис (вибране)» читаємо: «Глибокошанованому і дорогому, однокровному Василеві

Васильовичу Німчуку – вченому зі світових вершин із незабутньої нашої Срібної Землі – моя любов, моя пошана від серця 28.10.2003 р.»; у книзі «Полювання на дикого вепра» напис: «Дорогому видатному Землякові, родаку, Світлу гір і сяйву дому – Василеві Німчуку від серця 5.02.2006 р.»; у книзі «Елегія троянського вина» наявні рядки: «Дорогому Василеві Васильовичу Німчуку, землякові, родаку, великому магістру українського слова, з незмінною повагою, честю роду та любов'ю кременною. 15.12.2001 р.».

Закарпатський письменник Дмитро Кешеля у своїй книзі «Госундрагоші» залишив дарчий напис: «Василеві Васильовичу Німчуку – нашому землякові і Великому чоловікові – побажанням, аби го ніколи не полишало почуття гумору й оптимізму. Щиро автор».

Серед дарчих написів на сторінках подарованих книг зустрічаються особливо теплі за змістом, як, до прикладу, від близького товариша, соратника по праці, з 2003 р. відповідального секретаря журналу «Українська мова» Інституту української мови НАН України Задорожного Олександра Григоровича. На титульній сторінці поетичної збірки «Силуети листя» автор залишив дружній запис: «Дорогому Васильові Васильовичу, кумові й побратимові з вдячністю за розуміння, підтримку і поміч. Сакральність рідної мови – твоя релігія. Поклав своє життя ти на олтар науки. Так буде, є й було ще за часів Овідія. Новий часопис перебуває муки. Тримаймося, бо ми того варті. 06.07.2015 р.».

Колекція «Бібліотека професора Василя Німчука» містить низку авторефератів кандидатських та докторських робіт науковців. Хронологічний діапазон їх наукових захистів розпочинається з 1959 року. Першим серед згаданих, які довгі роки зберігав В. Німчук, є автореферат відомого нашого земляка Петра Миколайовича Лизанця «Українские южнокарпатские говоры Затиссыя Виноградского района Закарпатской области» (1959) та його ж автореферат докторського дослідження «Украинско-венгерские межъязыковые контакты (мадьяризмы в украинском языке)» (1971).

Через усе своє життя проніс Василь Німчук особливу повагу до свого, спочатку університетського викладача, а далі соратника з дослідження діалектів Йосипа Дзендзелівського. Як свідчення дружньої взаємопідтримки вчених зберігається у власній бібліотеці Німчука автореферат докторського дослідження Йосипа Дзендзелівського «Лингвистический атлас украинских народных говоров Закарпатской области УССР» (1961). Окрім нього, в бібліотеці Німчука зберіглася й уже згадана не раз ціла низка інших напрацювань Й.О. Дзендзелівського, який неодмінно дарував свої опубліковані праці професору В.В. Німчуку. Це «Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (Лексика). Частина: 1, 2, 3 (1958, 1960, 1993); «Конспект лекцій з курсу української діалектології. Частина 1. Фонетика (1965) та «Конспект лекцій з курсу української діалектології. Вступні розділи» (1966); «Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі» (1969); «Практичний словник

семантичних діалектизмів Закарпаття: на допомогу вчителям Закарпатської області» (1958); «Програма для збирання матеріалів до лексичного атласу української мови» (1984) та ін.

Зберігав Василь Німчук у власній бібліотеці й дослідження ще одного свого відомого землякомовознавця – Василя Івановича Добоша. Його автореферат докторського дисертаційного дослідження «Синтаксис южнокарпатских говоров украинского языка (синтаксические функции падежей)» (1978) та окремі праці, такі, як «Синтаксис українських південнокарпатських говорів: текст лекцій» (1971); «Синтаксис українських південнокарпатських говорів (Прийменникові конструкції): текст лекцій» (1972).

До власного зібрання книг Василя Німчука з гідністю увійшли праці тодішніх учених-мовознавців, які піднесли українську науку про мову до наукових висот, написали низку навчальних підручників з української мови. До прикладу, Михайло Кочерган, автореферат кандидатської дисертації якого «Лексика понятий времени в украинском языке» зберігався В. Німчуком у його колекції з 1967 року; чи автореферат докторського дослідження відомого мовознавця, професора Льва Полюги «Украинская абстрактная лексика XIV–первой половины XVII вв.» (1990), який уже в 2001 році передав у дарунок Василю Васильовичу свою працю «Словник українських морфем: близько 40 000 слів», засвідчивши написом: «Дорогому Василеві Васильовичу Німчукові та всій чесній громаді Інституту української мови зі сердечністю, 2002, Львів».

Дружні багаторічні взаємини пов'язували професора В.В. Німчука також із відомим мовознавцем, завідувачем кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника професором Василем Грещуком. Автореферати дисертаційних досліджень В. Грещука «Словообразовательная и лексико-семантическая структура украинских деадъективов на -ість, -ство, -ота, -ина, -изна» (1979) та «Типологія відприкметникового словотвору в сучасній українській мові» (1993), професор В.В. Німчук доєднав до своєї бібліотеки, як і нарис В. Грещука, написаний у співавторстві з дружиною Валентиною «Південно-західні діалекти в українській художній мові: нарис» (2010). Саме на титулі цієї книги назавжди залишений дарчий напис від авторів: «Шанованому нами Василеві Васильовичу з найкращими побажаннями добра, злагоди, любові і безмежною вдячністю».

До слова, цікавим бібліотечним фактом є й наявність у колекції «Бібліотека професора Василя Німчука» автореферату докторської дисертації «Кодикологія та кодикографія як спеціальні дисципліни в дослідженнях історії української рукописної книги», автором якої є чільний генеральний директор найбільшої книгозбірні України – Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського – професор, член-кореспондент Національної академії наук України Л.А. Дубровіна. Саме до цієї бібліотечної установи після відходу Василя Німчука у засвіти було передано архівні документи видатного мово-

знавця від Інституту української мови НАН України. До фонду ввійшли наукові праці вченого, документи біографічного характеру, його діяльності, ділове та приватне листування науковця.

Книжкова колекція Василя Німчука – це не лише унікальне зібрання книг, це й свідчення тісних взаємозв'язків колег і однодумців свого наставника. Факт дарування професорської бібліотеки – величне збагачення фонду з мовознавства Наукової бібліотеки УжНУ. Працівники університетської книгозбірні з великою відповідальністю поставилися до наукового індексування фонду книг професора Німчука, адже праці за своєю науковою значущістю заповнили лакуни і стали цінним матеріалом для майбутніх дослідників з історії української мови та лексикографії. Спираючись на визнані міжнародні стандарти бібліографічних описів книг, Наукова бібліотека УжНУ провела систематизацію переданих видань, в основу якої лягла галузева характеристика книг. Наукове розмаїття подарованих праць вимагало бібліотечного аналізу книжкової колекції, в основу якого покладено міжнародну систему класифікації видань. Саме вона дозволила стверджувати, що основу книжкової колекції «Бібліотеки професора Василя Німчука» становлять видання з мовознавства, позначені індексом 811.161.2 та віднесені до розділу «Українська мова». Це 1178 примірників книг, які виокремлено відповідно до Універсальної десятикової класифікації в 10 підрозділів. Отже, кількісний аналіз представлено так:

- історія української мови – 105 книг;
- діалектологія української мови – 166 книг;
- граматики української мови – 70 книг;
- лексикологія української мови – 181 книга;
- лексикографія української мови – 106 книг;
- стилістика української мови – 22 книги;
- правопис української мови – 24 книги;
- соціолінгвістика (української мови) – 24 книги;
- фонетика української мови – 13 книг;
- русинська мова – 49 книг.

Доповненням до кількісної характеристики видань приватної бібліотеки Василя Німчука є й тематичний аналіз. До прикладу, видання з літературознавства становлять 286 примірників, які поділено на підгрупи:

- українська художня література – 127 примірників видань;
- українська літературна критика – 95 примірників.

Бібліотека деталізувала видання відповідно до текстів української літератури середньовічного періоду, зібраного під назвою «Слово о полку Ігоревім», книги якого становлять 64 назви. Відомо, що Василь Німчук у 1977 році підготував до видання текст «Слова о полку Ігоревім» із примітками до нього; у 2001 році – «Пересопницьке Євангеліє (1556–1561)». Без сумніву, саме цими книгами послуговався професор Німчук задля визначення походження, уточнень, порівнянь, підтвердження досліджуваних текстів. Вивчення найдревнішої пам'ятки писемності засвідчує кропітку працю вче-

ного, яка стала основним стержнем доказів витоків як української мови, так і української державності.

Науковий інтерес професора Німчука до української історії підтверджує широка історична тематика книжкових видань у його приватній бібліотеці, кількість яких складає 466 примірників, серед яких 149 видань – з історії України, 57 видань – з історії Закарпаття.

У багатьох власних дослідженнях професор Василь Німчук використовував мистецтвознавче підґрунтя, саме тому в книжковій колекції присутні 93 примірники книг мистецтвознавчого характеру. Це різноманітні альбоми: репродукції картин, гравюр українських стародруків XVI–XVIII ст., фресок, колекцій музеїв, соборів, написів на українських середньовічних іконах та ін.

До мистецтвознавчих видань із колекції В.В. Німчука належать твори пісенної спадщини України, обрядові пісні з нотами, народні пісні підкарпатських русинів, дослідження з історії української музики XVII–поч. XX ст., вивчення становлення та розвитку української духовної пісні XVII–XVIII ст. та ін.

У наукових працях Василь Німчук звертався до різних розвідок у царині археології, тому в його бібліотеці зберігаються 15 книг за археологічною тематикою. Серед них – книга Фердинанда Лессека «Правѣк Подкарпатскоѣ Руси. Епоѣа primitive de la Russie Subcarpatique» переклад якої здійснив Юліян Ревай (видана в Ужгороді, 1922 р. типографією Элемира Лама); «Этнокультурная карта территории Украинской ССР в I тыс. н. э. / за редакцією В.Д. Барана»; книга П. Третьякова «По следам древних славянских культур» та Седова В.В. «Восточные славяне в VI–XIII вв.»; Боровского Я.Е. «Мифологический мир древних киевлян» (1982), у якій описані язичницькі святилища, залишки яких виявлені на території стародавнього міста, різноманітні матеріальні предмети із символікою язичницьких образів, первісні уявлення дохристиянської доби, похоронні обряди стародавніх киян. Серед книг із досліджень археології значна частина – матеріали «Міжнародного конгресса славянской археологии».

Ім'я Василя Німчука назавжди залишиться в когорті визначних поліглотів української науки. Він вільно володів багатьма слов'янськими мовами, а також німецькою, іспанською, угорською. Мовний репертуар книг Німчукового книжкового зібрання захоплює. Аналізуючи його, ми виявили, що українською мовою в колекції – 2386 книг, польською – 217, русинською – 106, білоруською – 102, чеською – 92, угорською – 86, болгарською – 82, німецькою – 76, словацькою – 74, старослов'янською – 46, англійською – 42, словенською – 41, румунською – 33, сербською – 30, хорватською – 17, македонською – 8, латинською – 8. Також трапляються в бібліотеці Німчука книги сербською, хорватською, грецькою, іспанською, італійською, румунською, турецькою, фінською, російською та мовою есперанто. Власне зібрання лінгвістичних джерел, якими послуговувався вчений, – 177 словників, різних за назвами. Серед них: «Словник антропогеографічної терміно-

логії», укладачем якого виступив А. Носов; «Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.»: у двох томах, редкол.: Д.Г. Гринчишин, Л.Л. Гумецька, І.М. Керницький; «Словник-довідник з археології», редактор-укладач Н.О. Гаврилюк; «Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі», автори: І.М. Железняк, А.П. Корепанов, Л.П. Корепанова, Л.Т. Масенко, О.С. Стрижак; «Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.», відп. ред. Д.Г. Гринчишин (на титулі книги залишений дарчий напис: «*Вельмишановному Василю Васильовичу Німчуку, постійному консультантові і щирому порадинові та суворому рецензентові, з глибокою вдячністю та з найкращими побажаннями від авторського колективу*»); «Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.» / редкол.: Д. Гринчишин, У. Єдлінська, Я. Закревська та ін. Особливої уваги заслуговує «Словник-показчик до «Українського правопису» (П. Горещкий, І. Кириченко).

У лінгвістичній колекції професора Василя Німчука широкий ряд фундаментальних словників, які іноді вражають своїм термінологічним обсягом, як, до прикладу, «Німецько-український словник / В.М. Лещинська, О.Г. Мазний, К.М. Сільвестрова; ред. К.М. Сільвестрова» (1958), який складається з 1053 сторінок; «Словник синонімів української мови: у 2-х томах», Т. 1. (2001) містив 1030 сторінок та ін.

Не можна оминати увагою унікальне лінгвістичне видання відомого земляка Миколи Грицака, про яке Василь Німчук згадав в одній зі своїх публікацій, зауваживши, яким чином окремі томи словника потрапили в його бібліотеку: «*Ім'я одного з найзаслуженіших трудівників на ниві української діалектології – Миколи Андрійовича Грицака (1908–1979), на превеликий жаль, досі відоме тільки серед вітчизняних лінгвістів (переважно – діалектологів), бо справа усього його життя – вельетенський “Словник українських говорів Закарпатської області” – залишається неопублікованим навіть через майже тридцять років після відходу автора у небесні засвіти, який був неймовірно доброзичливою людиною....*». «*Кілька машинописних копій готових томів Словника він роздав колегам. У моє розпорядження автор ласкаво передав копії п'ятьох книжок – томів 1, 9–12* [Німчук, 2008. с. 15].

Продовжуючи оглядовий аналіз колекції «Бібліотека професора Василя Німчука», зауважимо, що всі видання можна розрізнити за спорідненістю результатів досліджень галузей наук. Це наукові, науково-популярні, навчальні, довідкові, художні, законодавчі видання. Відповідно до їх типології, виявлена така тенденція: з 4915 видань колекції – 3599 книг наукового характеру, 808 – довідникові видання, 294 – примірники навчальної літератури, 199 –

художні твори, 15 – науково-популярні видання.

Цікавою видається хронологічна характеристика років видання книг колекції.

У колекції наявні факсимільні праці, які датуються 1633 та 1699 роками. Це видання 1633 р. – Komensky Jan Amos «*Dvere jazyku otevrene*», *Janua linguarum reserata (primum lingua Latina facta, nunc autem Bohemica a J.A. Comenio)*, що є точним відтворенням чеського «зводу» (змісту) підручника, написаного Я. Коменським у м. Лешно 1633 р.; «Буквар языка словенского», видрукованого в місті Трнава, 1699 р., обсягом 37 арк.

Серед книг колекції зберігаються 39 рідкісних видань XIX століття. Хронологічний аналіз свідчить, що протягом 1900 – 1917 рр. вийшли друком 59 книг, з 1945 по 1960 рр. – 350 книг, з 1961 до 1970 рр. – 546 книг, за 1971–1980 рр. – 663 книги, з 1981 до 1990 рр. – 887 книг, книги початку періоду незалежності України склали 899 примірників, за 2001 – 2017 рр. – 1220 книг.

Колекція книг «Бібліотека професора Василя Німчука» містить низку часописів. Серед них є досить рідкісні журнали, як-от: «Літопис Бойківщини = *Litopys Boykivshchynu*: піврічник, присвячений дослідям історії, культури й побуту бойківського племені», голов. ред. М. Утриско, видруковане в Філадельфії (США); «Русинський світ = *Ruszin vilag*: общественна, інформ. новинка русинув у Мадярщині», голов. ред. Я. Соноцкі, видруковане в м. Будапешт (Угорщина); «Дукля: літературно-мистецький та публіцистичний журнал», голов. ред. Іван Яцканин, видруковане в м. Пряшів (Словаччина); «*Slavisticna revija: casopis jezikoslovje in literarne vede*», gl. ured. A.V. Muha, видруковане в м. Люблін та ін. Серед часописів найчисленнішим зібранням є журнал «Мовознавство», найперше видання якого датується 1968 роком.

Висновки. Дослідження книжкової колекції «Бібліотека професора Василя Німчука» засвідчує, що це – унікальне мовознавче зібрання. Воно об'єднало в собі кращі мовознавчі джерела та напрацювання вчених, тому маємо надію, що наше дослідження покладе початок подальшим науковим розвідкам, які пов'язані з постаттю та напрацюванням видатного мовознавця Василя Німчука. Наукова бібліотека Ужгородського національного університету пишається поповненням свого фонду унікальною колекцією мовознавчих видань, переданих у дар родиною професора Василя Німчука. Більшість подарованих цінних видань заповнять лакуни у фондах університетської бібліотеки. Створений бібліотекою електронний каталог колекції «Бібліотека професора Василя Німчука» надав можливість оприлюднити унікальність зібрання та запропонувати можливість користуватися працями, які зібрав для людей видатний український учений Василь Німчук.

Література

1. Німчук В. Староукраїнская лексикография: дис. ... д-ра філол. наук; АН УССР, Ін-т мовознавства ім. А.А. Потебни АН УССР. Київ, 1980. 389 с.
2. Німчук В. М.А. Грицак і його «Словник ботанічної номенклатури». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*: зб. наук. пр. Редкол.: В.В. Барчан, Л.О. Белей, І.В. Сабадош (відп. ред.) та ін.

Ужгород: Говерла, 2008. Вип. 12. Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства. С. 15–42.

3. Німчук В.В. Словотвір іменних частин мови в закарпатських верхньонадборжавських говірках: дис. ... канд. філол. наук; Ужгор. держ. ун-т. Ужгород; Київ, 1962. 430 с.

4. Німчук Іван Васильович. Дарчий лист: [оголошення єдиного спадкоємця, брата Василя Васильовича Німчука, про дарування бібліотеки, архіву та меблів робочого кабінету В.В. Німчука Ужгородському національному університету (Довге, 22 січня 2021 року)]. Архів Наукової бібліотеки Ужгородського університету.

References

1. Nimchuk V. (1980) Staroukraynskaya leksikohrafiya [Old Ukrainian lexicography]: diss. ... d-ra filol. nauk. Kyev. 389 s. [in Russian].

2. Nimchuk V. (1980) М.А. Hrytsak i yoho «Slovnyk botanichnoi nomenklatury» [Hrytsak and his "Dictionary of botanical nomenclature"]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva: zb. nauk. pr. Redkol.: V.V. Barchan, L.O. Belei, I.V. Sabadosh (vidp. red.) ta in. Uzhhorod: Hoverla, 2008. Vyp. 12. Ukrainska dialektna leksyka yak ob'iekt slovnykarstva. S. 15–42 [in Ukrainian].*

3. Nimchuk V.V. (1962) Slovtvir imennykh chastyn movy v zakarpatskykh verkhnonadborzhavskykh hovirkakh [Vocabulary of nominal parts of speech in Transcarpathian Upper Nadborzhava dialects]: dys. ... kand. filol. nauk. Kyiv, 1962. 430 s. [in Ukrainian].

4. Nimchuk Ivan Vasyliovych. Darchyi lyst (2021) [Gift letter]: [oholoshennia yedynoho spadkoiemtsia, brata Vasylia Vasyliovycha Nimchuka, pro daruvannia biblioteki, arkhivu ta mebliv robochoho kabinetu V.V. Nimchuka Uzhhorodskomu natsionalnomu universytetu (Dovhe, 22 sichnia 2021 roku)]. Arkhiv Naukovoї biblioteki Uzhhorodskoho universytetu [in Ukrainian].

VASYL NIMCHUK'S PRIVATE LIBRARY IN THE BOOK STOCK OF UZHGOROD NATIONAL UNIVERSITY

Abstract. The article examines the fate of the private book collection of the famous Ukrainian linguist Vasyl Vasylyovych Nimchuk, which was transferred to Uzhhorod National University in 2021 according to the scientist's will. In order to honour the memory of the scholar, the university created a memorial room called "Professor Vasyl Nimchuk's Library". The purpose of the research was the study of diverse linguistic sources, which were based on the scientific interests of Professor Nimchuk and were stored in the scientist's private library. The basis of the private collection was made up of books on Old East Slavic and Old Slavonic languages, history, dialectology and onomastics of the Ukrainian language, history of the Ukrainian literary language and Ukrainian linguistics, problems of Ukrainian as a religious language, etc.

The main objective of the research is the analysis of a collection of about five thousand publications according to thematic, linguistic, typological and chronological characteristics. The study focuses on the specifics of the creation and replenishment of the famous linguist's private book collection, its features and organization. It emphasizes the scientific value and peculiarity of the exhibits in "Professor Vasyl Nimchuk's Library", in particular, his dissertation studies "Morphology of Nominal Parts of Speech in the Transcarpathian Upper Nadborzhava Dialects" (1963) and "Old Ukrainian Lexicography" (1981). In "Professor Vasyl Nimchuk's Library" collection, many publications on Ukrainian lexicon were found, most of which were gifts to Professor Nimchuk from book authors, and the uniqueness of the gift inscriptions confirm the scientist's cooperation with a whole galaxy of Ukrainian linguists.

The article offers a detailed classification of the editions of texts of medieval Ukrainian literature under the title "A Lay of Ihor's Host"; special attention was paid to the publication of the collection on art history and archeology; the linguistic repertoire of the books of the collection was studied, the chronological characteristics of their publication were analyzed.

Conclusions. The scientific library of Uzhhorod National University was replenished with unique linguistic publications, most of which filled the gaps in its stock, and the information about the collection's publications was made available on the Internet due to open access to the electronic catalogue of "Professor Vasyl Nimchuk's Library". The use of the book collection is carried out in accordance with the scientist's will, in which he bequeathed free access to his private books not only to scientists and students, but also to the general public.

Keywords: Scientific library of Uzhhorod National University, Vasyl Nimchuk, Vasyl Nimchuk's private library, collection of books "Professor Vasyl Nimchuk's Library", Vasyl Nimchuk's archive.

© Медведь М., 2023 р.

Марія Медведь – кандидат філологічних наук, директор Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; maria.medved@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-8275-9026>

Maria Medved – Candidate of Philology, Director of the Scientific Library of the Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; maria.medved@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0001-8275-9026>